



**motivaction**  
research and strategy

## Impact van leenstelsel op welbevinden studenten

Kwantitatief onderzoek naar de relatie tussen  
het leenstelsel en het welbevinden van  
studenten in Nederland.



INTERSTEDELIJK  
STUDENTEN OVERLEG

**drs. Wicher van Vreden**  
**Roos Thijssen, MSc.**

23-1-2019

Projectnummer: B3855

<b>Achtergrond</b>	<b>3</b>
<b>Methode en opzet</b>	<b>4</b>
<b>Leeswijzer</b>	<b>5</b>
<b>Management summary en conclusie</b>	<b>6</b>
<b>Resultaten</b>	<b>8</b>
<b>Bijlage</b>	<b>20</b>

In opdracht van Tom van den Brink van Interstedelijk Studenten Overleg (ISO), heeft Motivaction International B.V. een onderzoek uitgevoerd naar de relatie tussen de invoering van het leenstelsel en het welbevinden van studenten.

## Achtergrond

Sinds 2015 is de basisbeurs voor hbo en wo afgeschaft. Hiervoor is het zogenoemde leenstelsel in de plaats gekomen. In plaats van de basisbeurs kunnen studenten een lening krijgen van de staat (studievoorschot). Na hun afstuderen moeten ze die, mits hun inkomen dat toelaat, in maximaal 35 jaar afbetalen. De invoering van het leenstelsel is gepaard gegaan met veel zorgen bij verschillende instanties, zo ook bij ISO. De zorgen uiteten zich vooral in dat het leenstelsel met name de kinderen van ouders met lagere inkomens kan afschrikken om te gaan studeren.

Sinds de invoering van het leenstelsel krijgt ISO ook signalen binnen dat het leenstelsel impact heeft op het welbevinden van studenten. Naar deze relatie is tot op heden nog geen onderzoek gedaan volgens ISO. In dat kader heeft Motivaction voor ISO onderzoek uitgevoerd onder studenten op hbo- en wo-niveau om inzicht te krijgen in de effecten die het leenstelsel volgens hen heeft op het welbevinden.

## Het onderzoek geeft antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- **Bewustzijn:** hoe kijken studenten aan tegen het leenstelsel?
- **Invloedaspecten/belemmeringen:** voelen studenten een hogere druk om te presteren? In hoeverre speelt hun financiële situatie een rol?
- **Invloed op welbevinden:** hoe tevreden is men met het eigen leven? En wat voor impact heeft het leenstelsel hierop volgens hen op?

In het vervolg formuleren we antwoorden op deze vragen aan de hand van de resultaten uit het kwantitatieve onderzoek.



# Methode en opzet

## Onderzoeksopzet

Het onderzoek is kwantitatief online uitgevoerd onder het ISO-26362-gecertificeerde webpanel van Motivaction: StemPunt en het panel van een extern bureau. Zie bijlage voor een nadere toelichting op de gehanteerde onderzoeksmethode.

## Steekproef en representativiteit

We hebben een representatieve steekproef gerealiseerd van n=563 studenten in het hoger onderwijs (hbo en wo). De steekproef is representatief voor geslacht en opleiding. Representativiteit voor deze kenmerken is verkregen door bij de steekproeftrekking rekening te houden met de verdeling van de Nederlandse populatie studenten op deze kenmerken en door achteraf de resultaten te wegen. Daarbij fungeerde het DUO-databestand over het aantal ingeschrevenen in het hoger onderwijs (2017-2018) als ijkbestand.

## Vragenlijst en veldwerk

Respondenten kregen per e-mail een uitnodiging met daarin een link naar de online vragenlijst. De vragenlijst is in samenwerking met betrokkenen vanuit ISO opgesteld en bestond uit 18 vragen. Thema's die aanbod zijn gekomen: algemeen welbevinden, psychische klachten, prestatiedruk, lenen en de gepercipieerde invloed leenstelsel. Het veldwerk is uitgevoerd in de periode 19 tot 29 december 2018.

Bij dit onderzoek gaan we uit van de door studenten zelf gerapporteerde relatie tussen het leenstelsel en welbevinden. Er worden op basis van de resultaten geen causale verbanden getrokken. Enkel is gekeken naar de relatie die studenten leggen tussen het leenstelsel en het welbevinden.



### Methode

Online  
kwantitatief  
onderzoek



### Doelgroep

Hbo en wo studenten  
n=563



### Werving

Via StemPunt, het  
kwantitatieve panel van  
Motivaction en een  
extern partnerbureau



### Veldwerkperiode

19 tot en met 29  
december 2018

## Hieronder enkele opmerkingen ter ondersteuning bij de interpretatie van de teksten en resultaten:

- De resultaten uit het kwantitatieve onderzoek worden op **totaalniveau** weergegeven in grafieken en tabellen.
- We rapporteren opvallende verschillen tussen uitsplitsingen binnen de doelgroep – opleiding (hbo vs. wo) en lening DUO (wel vs. geen) – die **significant en minimaal 5 procentpunten** afwijken van het gemiddelde beeld. In het geval van vragen met antwoordschalen (zoals de vijfpuntsschaal ‘zeer oneens’ tot ‘zeer eens’) benoemen we verschillen indien het gemiddelde op de schaal significant verschilt van de andere subgroepen. Om het overzicht te bewaren, is ervoor gekozen niet alle significante verschillen in de rapportage op te nemen. Voor een overzicht van alle significante verschillen tussen de groepen verwijzen we naar de opgeleverde tabellenbestanden.



Versillen op basis  
van opleiding



Versillen op basis  
van lening DUO



Versillen op basis  
van geslacht

- Geaggregeerde percentages (bijvoorbeeld de som van de percentages ‘zeer eens’ en ‘eens’) die we in de tekst noemen, kunnen soms iets (1 procentpunt) afwijken van de som van de onderliggende percentages in de grafiek. Dat komt door afrondingsverschillen.
- Een **GROENE PIJL** ↑ een significante **over**vertegenwoordiging en een **ORANJE PIJL** ↓ een significante **onder**vertegenwoordiging.
- Alleen indien **subgroepen voldoende groot** zijn (minimaal n=100) kunnen we spreken over betrouwbare significante verschillen tussen subgroepen. Wanneer een subgroep bestaat uit circa 70/80 respondenten, zijn de resultaten indicatief. Als een subgroep nog kleiner is kunnen we hier geen aparte uitspraken over doen.

## Het rapport is opgedeeld in verschillende delen:

1. Houding ten aanzien van het leenstelsel
2. Belemmeringen ten aanzien van het leenstelsel
3. Invloed leenstelsel op het welbevinden

Veel leesplezier!

# Management summary



## Studenten zijn gemiddeld tevreden over hun leven, maar hun financiën veroorzaken regelmatig kopzorgen

Studenten geven het leven gemiddeld genomen een ruime voldoende: een 7,3 (op een schaal van 1-10). Afgezet tegen hun algemene gezondheid (7,2), studievoortgang (7,2) en psychische gezondheid (7,0) beoordelen ze hun financiële situatie het minst hoog (6,5). Het positieve gemiddelde neemt niet weg dat een substantieel percentage (variërend van 5% tot 23%) een onvoldoende geeft voor het eigen welbevinden op de genoemde punten. Ruim een vijfde heeft het gevoel maandelijks (heel) moeilijk rond te komen.



## Zeven op de tien studenten zeggen geld te moeten lenen om hun studie te kunnen betalen

De inkomsten van studenten zijn verschillend en o.a. afhankelijk van werk en bijdragen van ouders. De helft van de ondervraagde studenten heeft een lening en de meeste lenen gemiddeld ruim €450,- per maand. Zeven op de tien studenten met een lening geven aan dat ze *moeten* lenen om hun studie te kunnen betalen. Ruim zes op de tien studenten werken ook om hun studie te kunnen betalen. Hbo'ers werken relatief vaak (naast hun lening) om hun studie te kunnen betalen.



## Het leenstelsel zorgt niet noodzakelijk voor zorgeloos studeren

Studenten hebben ten aanzien van het leenstelsel een kritische houding. De meeste studenten zijn van mening dat het leenstelsel negatieve gevolgen voor henzelf en voor anderen heeft, zowel op de korte als op de lange termijn. Driekwart van de studenten vindt het goed dat er een mogelijkheid is om te kunnen lenen, ondanks de zorgen die het oplevert: zo geven sommigen aan dat ze zonder het leenstelsel überhaupt niet kunnen studeren.

Desalniettemin ervaart de meerderheid van de studenten geen positieve relatie tot het leenstelsel – met een studieschuld als gevolg – en voeren zorgen voor later en stress regelmatig de boventoon. Met name de studenten met een lening vinden het niet wenselijk dat studenten zich in de schulden moeten steken voor hun studie. Daarnaast geven zij concreet aan dat ze vanwege hun studieschuld bang zijn voor financiële (woon)gevolgen in de toekomst en dat ze op dit moment stress ervaren vanwege de afhankelijkheid van een lening. Circa de helft van de leners geeft aan vaak om financiële redenen af te zien van sociale of nevenactiviteiten.

# Management summary

## Leners rapporteren meer klachten en zorgen dan niet-leners

De gemiddelde student is tevreden over het leven in het algemeen. De meeste studenten geven aan op wekelijkse basis vooral positieve gedachten en gevoelens, zoals opgewektheid en ontspannenheid, te ervaren. Desalniettemin zeggen ruim vier op de tien studenten zich op wekelijkse basis zich overdag extreem vermoeid te voelen, en dit geldt – zo blijkt achteraf – vooral voor de studenten met een lening. Leners ervaren ook meer emotionele uitputting, bezorgdheid over hun financiële situatie en hebben vaker het gevoel dat ze een burn-out kunnen krijgen ten opzichte van studenten zonder lening.

Studenten ondervinden interne en externe druk: ze zijn erg streng voor zichzelf en ze voelen externe druk om te presteren. Met name studenten met een lening willen niet onderdoen voor anderen in hun prestaties. De helft van de studenten heeft het gevoel snel te moeten afstuderen vanwege de hoge kosten - de leners hebben dit gevoel nog sterker dan niet-leners. Daarnaast geeft 73% van de leners aan toegenomen druk of klachten te ervaren als we hen vragen naar de invloed van het leenstelsel op hun eigen situatie. Een derde van de leners ervaart namelijk én toegenomen prestatiedruk én toegenomen psychische klachten, een derde toegenomen prestatiedruk, maar geen toegenomen psychische klachten en 7% uitsluitend toegenomen psychische klachten.

## Conclusie: het leenstelsel heeft een negatieve invloed op het welbevinden van studenten

Het leenstelsel heeft volgens de studenten zelf een negatieve invloed op het welbevinden. Hoewel studenten over het algemeen positief zijn over hun leven en gezondheid, zien we dat studenten met een lening vaker rapporteren over toegenomen prestatiedruk en stress - zowel bij anderen en bij henzelf. In het kader van hun dagelijks leven, geven leners vaak aan te moeten werken om – naast hun lening – hun studietijd te kunnen financieren en bang zijn voor de consequenties van een hoge studieschuld. Een groot deel van de studenten geeft aan hierom sociale- en nevenactiviteiten te vermijden.

Het leenstelsel is voor veel studenten een noodzakelijke voorziening om te kunnen studeren. Zorgwekkend is dat het leenstelsel in de ogen van studenten tevens de prestatiedruk verhoogt en zorgt voor stress en psychische klachten.

# Resultaten

## *1. Houding ten aanzien van het leenstelsel*



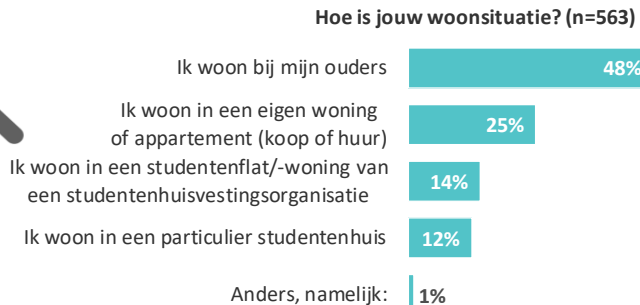


# Achtergrond studenten

Voor dit onderzoek zijn 563 studenten ondervraagd. Hieronder een overzicht met betrekking tot hun sociodemografische gegevens en zelf gerapporteerde financiële situatie. Het betreffen de gewogen percentages.



49% 51%

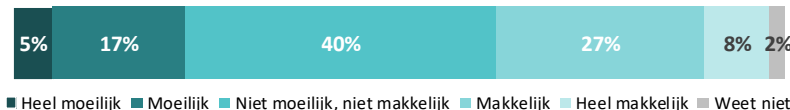


**Hbo: 62% Wo: 38%**



Ruim een vijfde (22%) heeft het gevoel maandelijks (heel) moeilijk rond te komen.

**Heb je het gevoel dat je moeilijk of makkelijk (financieel) rondkomt per maand? (n=563)**



**49% heeft een lening bij DUO**  
**51% heeft geen lening bij DUO**

De verhouding leners vs. niet-leners in dit onderzoek komt overeen met data in de Monitor Beleidsmaatregelen in opdracht van het ministerie OCW: in 2016-2017 leende van alle ingeschrevenen 46 procent van de hbo-studenten en 56 procent van de wo-studenten.

**Bron: Monitor Beleidsmaatregelen 2017-2018, p. 182**

# Lenen bij DUO

Helft van de studenten heeft een lening, meeste lenen gemiddeld ruim €450,- per maand

Van de ondervraagde studenten geeft 49% aan een lening bij DUO\* te hebben. De helft van de hbo-studenten (50%) leent bij DUO en bijna de helft van de wo-studenten (48%).

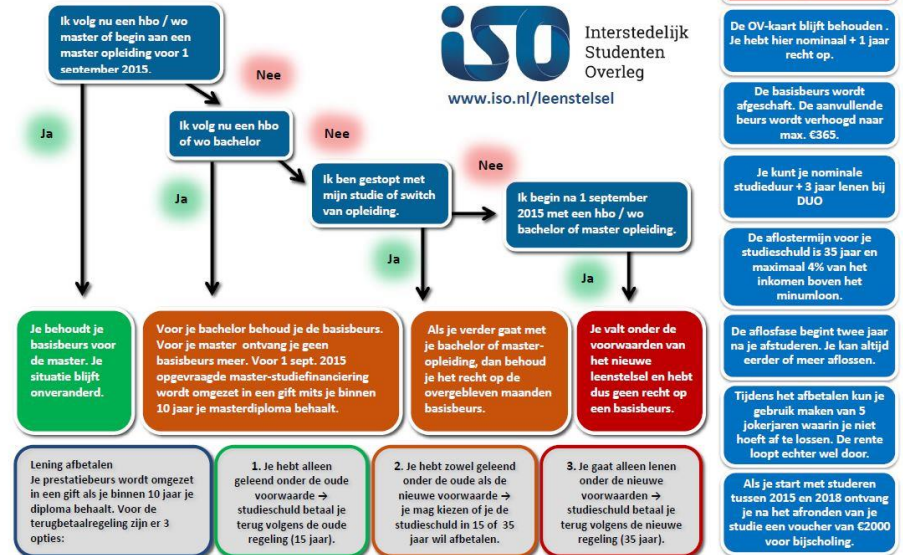
Gemiddeld lenen studenten €486,93 – men kon zelf aangegeven in euro's hoeveel per maand zij gemiddeld lenen bij DUO. De meeste studenten lenen een bedrag tot €300,- (lage lening), circa drie op de tien studenten lenen tussen de €301,- en €700,- (gemiddelde lening) en 28% leent meer dan €701,- (hoge lening). De classificaties laag, hoog en gemiddeld zijn gemaakt op basis van de spreiding in de gerapporteerde cijfers.

	hbo (n = 173)	wo (n = 99)	Allen (n = 272)
Lage lening (<€300)	44%	35%	41%
Gemiddelde lening (€301-700)	28%	37%	31%
Hoge lening (>€701)	28%	28%	28%

\* Toelichting in onderzoek: Een lening (waaronder ook collegegeldkrediet) bij DUO, die na afloop van de opleiding terugbetaald dient te worden met rente.

- Een lening = €486,08
- Aanvullende beurs = €396,39
- Collegegeldkrediet = €171,67

## Wat betekent het nieuwe leenstelsel voor mij?



# Redenen voor lening DUO

Zeven op de tien studenten moeten geld lenen om zijn of haar studie te kunnen betalen, een vijfde ervaart angstgevoelens bij lenen

## Redenen om NIET te lenen

De vaakst genoemde redenen om niet te lenen is dat studenten werken voor hun geld (44%) en/of dat ouders voldoende bijdragen (44%). Een lening blijkt echter ook stress op te roepen bij 24% van de niet-lenende studenten, terwijl daarnaast 19% aangeeft dat een lening angstgevoelens oproept.

Geef hieronder ALLE REDENEN aan waarom je niet leent bij DUO:  
(Basis - Heeft geen lening bij DUO, n=285)

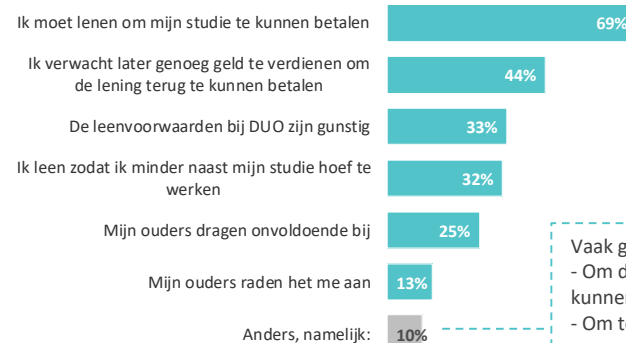


Vaak genoemd door studenten:  
- Ik kom niet (meer) in aanmerking  
- Mijn werk betaalt (een deel van) mijn opleiding  
- Ik woon thuis, dus niet nodig

## Redenen om WEL te lenen

Bijna zeven op de tien (69%) studenten met een lening geven aan dat ze *moeten* lenen om hun studie te kunnen betalen. Daarnaast geeft 44% aan te lenen omdat ze verwachten het later terug te kunnen betalen en een derde (33%) omdat de leenvoorwaarden gunstig zijn.

Geef hieronder ALLE REDENEN waarom je leent bij DUO:  
(Basis - Heeft een lening bij DUO, n=278)



Vaak genoemd door studenten:  
- Om de huur/woning te kunnen betalen  
- Om te sparen / back-up

# Houding ten aanzien van het leenstelsel

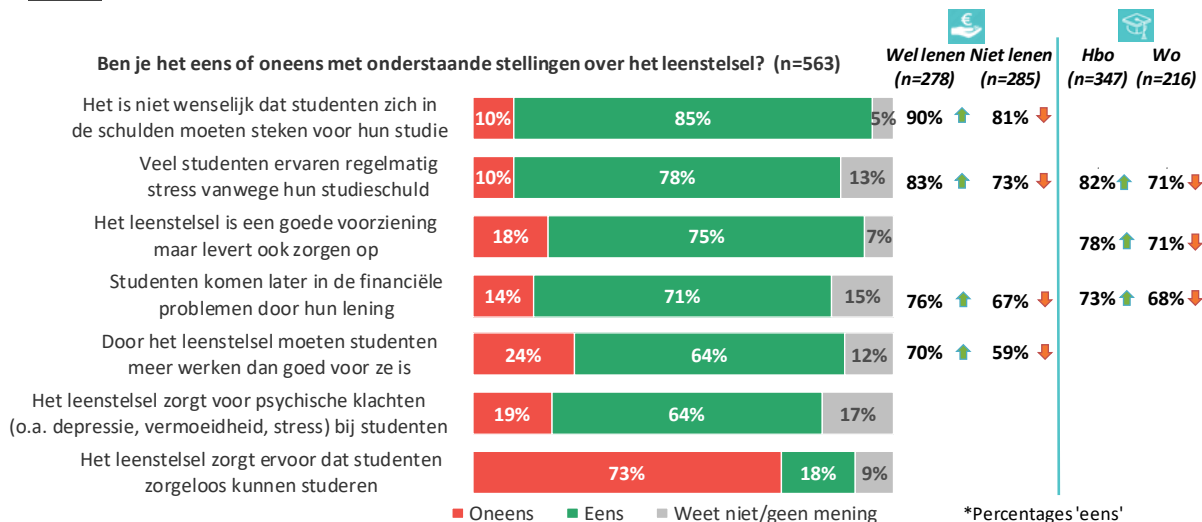
## Het leenstelsel zorgt er niet noodzakelijk voor dat studenten zorgeloos kunnen studeren

Als we de studenten vragen naar hun houding ten aanzien van het leenstelsel\*, zijn de meesten (64%-85%) het ermee eens dat het leenstelsel negatieve gevolgen kan hebben. Een ruime meerderheid is het ermee eens dat het niet wenselijk is dat studenten zich in de schulden moeten steken voor hun studie (85%). De studenten met een lening zijn het hier nog sterker mee eens (90%) dan de studenten zonder een lening.

Opvallend is dat driekwart (75%) het leenstelsel een goede voorziening vindt, maar ook vindt dat het leenstelsel zorgen oplevert. Dit komt overeen met de 73% die zegt dat het leenstelsel er *niet* voor zorgt dat studenten zorgeloos kunnen studeren. Het levert bijvoorbeeld later financiële problemen op (71%), vinden vooral de leners en de hbo'ers.

Dat het leenstelsel psychische klachten veroorzaakt, wordt herkend door 64% van de studenten. En maar liefst 78% denkt dat 'veel studenten regelmatig stress ervaren vanwege hun studieschuld'.

\*Toelichting in onderzoek: Als je recht hebt op studiefinanciering mag je vanaf september 2016 lenen tot een maximum van ca. €870 per maand (exclusief collegegeldkrediet en aanvullende beurs). Over de lening betaal je rente en het totale bedrag moet je in maximaal 35 jaar weer terugbetalen aan DUO. Dit wordt het leenstelsel genoemd.



# Resultaten

## *2. Belemmeringen t.a.v. het leenstelsel*



# Persoonlijke relatie tot het leenstelsel

## Meerderheid van de studenten ervaart geen positieve relatie tot het leenstelsel: zorgen voor later en stress voeren de boventoon

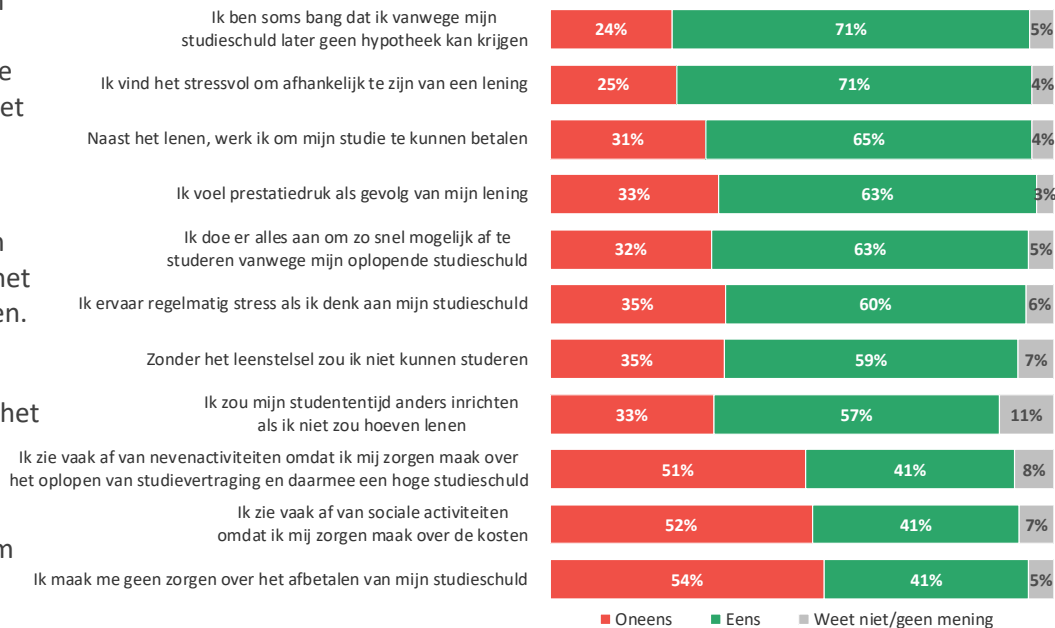
Van de studenten die een lening bij DUO hebben, zeggen circa zeven op de tien dat ze vanwege hun studieschuld bang zijn voor financiële (woon)gevolgen in de toekomst (71%). Ook ervaren ze het op dit moment als stressvol om afhankelijk te zijn van een lening (71%). Toch geeft ook 59% aan zonder het leenstelsel *niet* te kunnen studeren.

Op de vorige pagina is aangegeven dat ca. acht op de tien (78%) denken dat 'veel studenten regelmatig stress ervaren vanwege hun studieschuld'. In hun persoonlijke relatie tot het leenstelsel zegt 60% hiervan zelf regelmatig stress te ervaren.

Veel studenten werken om hun studie te kunnen betalen (65%). Hbo'ers (71%) zeggen significant vaker dat ze 'naast het lenen, werken om hun studie te kunnen betalen' dan wo-studenten (55%).

Circa vier op de tien (41%) lenende studenten geven aan om financiële redenen vaak af te zien van nevenactiviteiten en eenzelfde minderheid van 41% ziet om financiële redenen vaak af van sociale activiteiten (in totaal betreft dit 52% van alle lenende studenten).

### Ben je het eens of oneens met onderstaande stellingen over jezelf in relatie tot het leenstelsel? (n=278)



## 3. *Invloed leenstelsel op het welbevinden*



# Tevredenheid met persoonlijke omstandigheden

## Studenten geven het leven een ruime voldoende - hun financiële situatie blijft iets achter

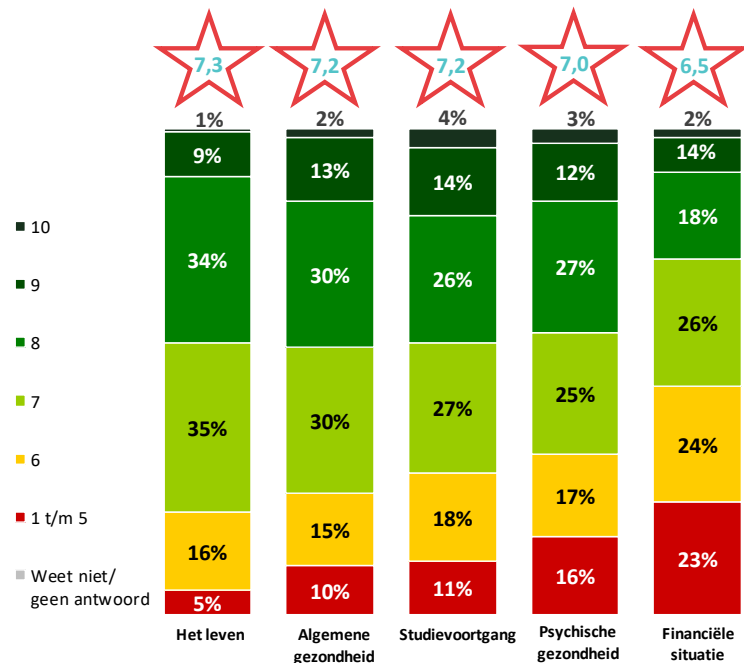
Studenten geven 'hun eigen leven' op dit moment een gemiddelde 7,3 (op een schaal van 1= zeer ontevreden tot 10 = zeer tevreden).

Daarnaast beoordelen zij hun algemene gezondheid en studievoortgang met een 7,2, hun psychische gezondheid met een 7,0 en hun financiële situatie met het (laagste) gemiddelde cijfer van een 6,5.

Er zijn geen verschillen tussen de studenten in hun tevredenheid op het gebied van: 'het leven', 'algemene gezondheid', 'studievoortgang' en hun 'psychische gezondheid'. Studenten met een lening bij DUO beoordelen hun 'financiële situatie' (met een 6,2) echter lager dan studenten zonder een lening (een 6,7). Tevens geven studenten met een lage lening hun 'algemene gezondheid' een relatief hoger cijfer (7,5), dan met een gemiddelde (7,1) of hoge (7,0) lening.

Gemiddeld genomen zijn studenten tevreden over hun situatie. Desalniettemin geeft bijna een kwart (23%) een onvoldoende voor zijn of haar financiële situatie. Daarnaast is 16% (zeer) ontevreden over de eigen psychische gezondheid, 11% over de studievoortgang en 10% over de algemene gezondheid.

Hoe tevreden of ontevreden ben je met...? (n=563)





## Studenten ervaren over het algemeen vooral positieve gedachten en gevoelens; met een lening ervaren ze meer vermoeidheid en zorgen

Als we studenten verschillende positieve en negatieve gedachten en gevoelens voorleggen, wordt duidelijk dat de meerderheid van de studenten over het algemeen op wekelijkse basis (dagelijks of minstens 1 keer per week) opgewektheid (79%) en ontspannenheid (77%) ervaart. Echter ruim vier op de tien studenten ervaart *ook* extreme vermoeidheid overdag (44%). Deze vermoeidheid is significant sterker aanwezig bij studenten met een lening (50%) dan zonder een lening (39%) en het sterkst bij studenten met een hoge lening (62% t.o.v. 43% met een gemiddelde en 46% met een lage lening).

Studenten met een lening ervaren ook meer emotionele uitputting (40%), bezorgdheid over hun financiële situatie (39%) en het gevoel dat ze een burn-out krijgen (19%).

Andere gedachten en gevoelens (o.a. eenzaamheid, teleurstelling in mezelf, dat alles vanzelf gaat) verschilt nauwelijks tussen studenten met en zonder een lening.

We hebben studenten *eerst* de gedachten en gevoelens voorgelegd en daarna gevraagd of zij een lening bij DUO hebben.

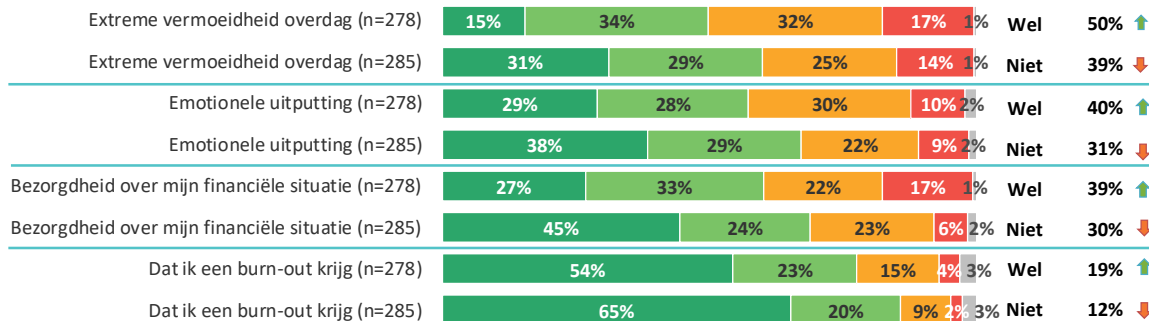


Studenten met een hbo-opleiding (40%) ervaren op wekelijkse basis meer bezorgdheid over hun financiële situatie dan studenten met een wo-opleiding (24%).

Geef aan hoe vaak je onderstaande gedachten of gevoelens ervaart?



Lening? **Wekelijks\***



■ Zelden of nooit ■ Minstens 1 keer per maand, maar niet wekelijks ■ Minstens 1 keer per week, maar niet dagelijks ■ Dagelijks ■ Weet niet

\*Wekelijks = dagelijks + minstens 1 keer per week, maar niet dagelijks

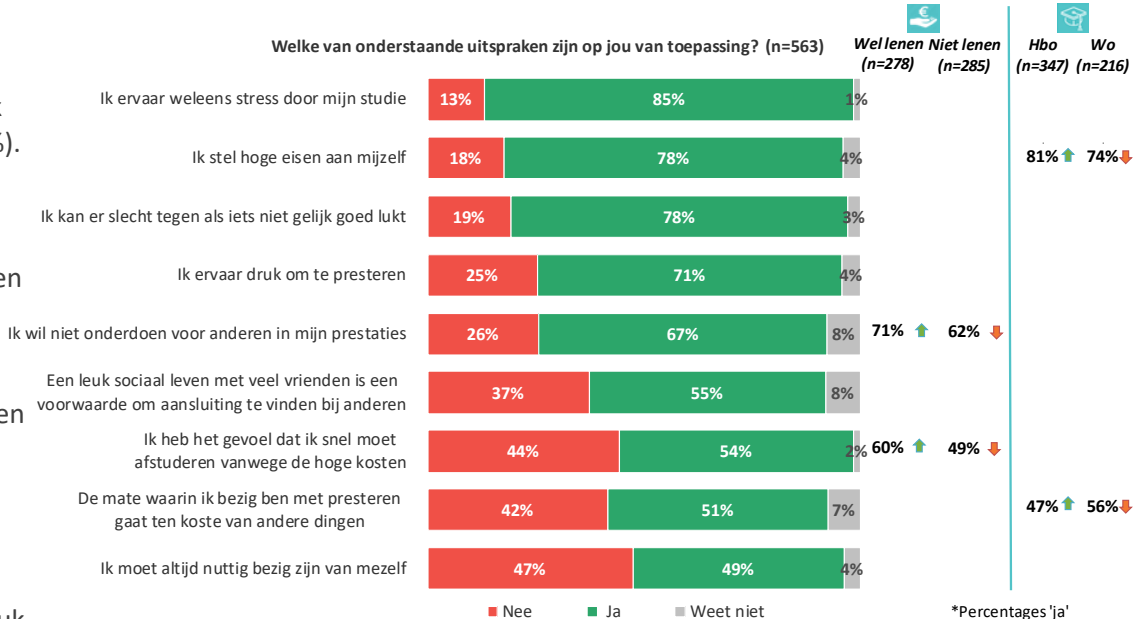
## Helft van de studenten heeft het gevoel snel te moeten afstuderen vanwege de hoge kosten - de leners ervaren dit nog sterker

Studenten lijken behoorlijk streng voor zichzelf: ze ervaren studiestress (85%), stellen hoge eisen aan zichzelf (78%) en willen dat iets gelijk lukt (78%). Daarnaast ervaren ze ook externe druk: prestatiedruk (71%) en ze willen niet onderdoen voor anderen (67%). Dit geldt in sterkere mate voor studenten met een lening (71%).

Specifiek studenten met een hoge lening (96%) ervaren vaker studiestress dan met een gemiddelde lening (83%) of lage lening (83%).

Leners (60%) geven vaker aan dat ze het gevoel hebben snel te moeten afstuderen vanwege de hoge kosten dan studenten zonder lening (49%).

Opvallend is dat hbo-studenten (81%) vaker zeggen hoge eisen aan zichzelf te stellen dan wo-studenten (74%), hoewel zij minder sterk vinden dat prestatiedruk ten koste gaat van andere dingen (resp. 47% en 56%).



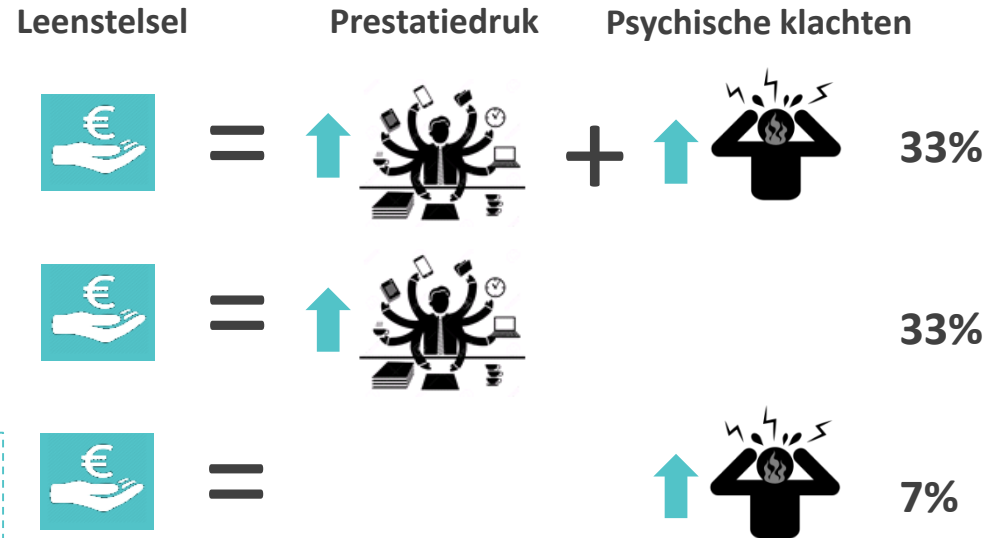
# Zelf gerapporteerde invloed leenstelsel op welbevinden

## Ruim zeven op de tien leners ervaren toegenomen prestatiedruk en/of psychische klachten door leenstelsel

Als we de studenten met een lening direct vragen\* hoe zij de invloed van het leenstelsel op hun eigen situatie ervaren, ervaart:

- een derde (33%) zowel toegenomen prestatiedruk én toegenomen psychische klachten (o.a. depressie, vermoeidheid, stress);
- een derde (33%) wel toegenomen prestatiedruk, maar geen toegenomen psychische klachten;
- 7% uitsluitend toegenomen psychische klachten.

Circa een vijfde (19%) van de leners ondervindt geen toegenomen prestatiedruk of psychische klachten (en 8% weet het niet).



\*Originele introductie en vraagstelling: Er is de laatste tijd veel aandacht voor de invloed van het leenstelsel (ingevoerd in 2015/2016) op de prestatiedruk en daaraan gerelateerde psychische klachten (o.a. depressie, vermoeidheid, stress) bij studenten. **Hoe ervaar jij de invloed van het leenstelsel op je eigen situatie? Ik ervaar door het leenstelsel... [single respons]**

- ... geen toegenomen prestatiedruk en geen toegenomen psychische klachten
- ... wel toegenomen prestatiedruk, maar geen toegenomen psychische klachten
- ... geen toegenomen prestatiedruk, maar wel toegenomen psychische klachten
- ... zowel toegenomen prestatiedruk, als toegenomen psychische klachten
- Anders, namelijk...
- Ik zou het niet weten



Studenten met een wo-opleiding (41%) ervaren vaker door het leenstelsel toegenomen prestatiedruk dan studenten met een hbo-opleiding (29%).



- **Veldwerkperiode**
  - Het veldwerk is uitgevoerd in de periode 19 tot en met 29 december 2018
- **Methode respondentselectie**
  - Uit het Stempunt-panel van Motivaction
  - Door een gespecialiseerd respondentselectiebureau
- **Incentives**
  - De respondenten hebben als dank voor deelname aan het onderzoek een punten voor het Stempunt spaarprogramma ontvangen
- **Weging**
  - De onderzoeksdata zijn gewogen (zie ook bijlage gewogen en ongewogen data), daarbij fungeert het DUO-databestand over het aantal ingeschrevenen in het hoger onderwijs (2017-2018) als ijkbestand.
    1. [https://duo.nl/open\\_onderwijsdata/databestanden/ho/ingeschreven/hbo-ingeschr/index.jsp](https://duo.nl/open_onderwijsdata/databestanden/ho/ingeschreven/hbo-ingeschr/index.jsp)
    2. [https://duo.nl/open\\_onderwijsdata/databestanden/ho/ingeschreven/wo-ingeschr/](https://duo.nl/open_onderwijsdata/databestanden/ho/ingeschreven/wo-ingeschr/)
- **Inschakelen externe leveranciers**
  - Voor de volgende werkzaamheden heeft Motivaction bij dit onderzoek gebruik gemaakt van de diensten van gespecialiseerde bedrijven: respondentselectie
- **Bewaartermijn primaire onderzoeksbestanden**
  - Digitaal beschikbare primaire onderzoeksbestanden worden tenminste 12 maanden na afronden van het onderzoek bewaard. Beeld- en geluidsopnames op cd en niet digitaal beschikbare schriftelijke primaire bestanden zoals ingevulde vragenlijsten, worden tot 12 maanden na afronden van het onderzoek bewaard.
- **Overige onderzoekstechnische informatie**
  - Overige onderzoekstechnische informatie en een exemplaar van de bij dit onderzoek gehanteerde vragenlijst is op aanvraag beschikbaar voor de opdrachtgever

Kenmerken	Ongewogen		Gewogen	
	N	%	N	%
<b>Opleidingsniveau</b>				
Hbo Bachelor	309	54,9	338	60,0
Hbo Master	39	6,9	9	1,6
Wo Bachelor	117	20,8	135	24,0
Wo Master	98	17,4	81	14,4
<b>Geslacht</b>				
Mannen	140	24,9	275	48,8
Vrouwen	423	75,1	288	51,2

## Wij verminderen onze footprint



Motivaction  
is ISO 14001-  
gecertificeerd



Motivaction  
gebruikt  
energiezuinige  
auto's



Motivaction  
gebruikt groene  
stroom



Motivaction  
gebruikt  
uitsluitend papier  
met een FSC-label

Het auteursrecht op dit rapport ligt bij de opdrachtgever. Voor het vermelden van de naam Motivation in publicaties op basis van deze rapportage – anders dan integrale publicatie – is echter schriftelijke toestemming vereist van Motivation International B.V.

Zie ook ons [Pers- en publicatiebeleid](#).

## **Beeldmateriaal**

Motivation heeft datgene gedaan wat redelijkerwijs van ons verwacht kan worden om de rechthebbenden op beeldmateriaal te achterhalen. Mocht u desondanks menen recht te kunnen doen gelden op gebruikt beeldmateriaal, neem dan contact op met Motivation.



# **motivaction**

research and strategy

Motivaction International B.V.  
Marnixkade 109  
1015 ZL Amsterdam

Postbus 15262  
1001 MG Amsterdam

T +31 (0)20 589 83 83  
M info@motivaction.nl

[www.motivaction.nl](http://www.motivaction.nl)

